

केन्द्रीयसंस्कृतविश्वविद्यालयः

सांख्ययोगविभागः

आचार्यप्रथमवर्षस्य पाठ्यक्रमः

कक्षा	सत्रार्धम्	पत्रसङ्केतः	पाठ्यक्रमविवरणम्	क्रेडिट	यूनिट	होरा
आचार्यप्रथमवर्षम्	प्रथमसत्रार्धम्	DSCC16 सांख्यप्रवचनभाष्यम्	आधारग्रन्थः - सांख्यप्रवचनभाष्यम्			
			उद्देश्यम् - “आत्मा वा अरे द्रष्टव्यः श्रोतव्यो मन्तव्यो निदिध्यासितव्यः” । इत्युपनिषद्वाक्यात् मानवजीवनस्य परमं लक्ष्यं स्वस्य ज्ञानमेव । सांख्ययोगदर्शनमतीव प्राचीनं सरलं सर्वग्राह्यञ्च वर्तते । भारतीयज्ञानपरम्परायां प्रथमा चिन्तनधारा इयमेव । तस्मादिदं दर्शनं छात्राणं कृते समाजस्य कृते च महदुपकाराय भवेदिति।			
			1.प्रथमविषयाध्ययस्य(आदितः एकविंशसूत्रं यावत्)	1	1	16-20
			2.प्रथमविषयाध्ययस्य(द्वाविंशसूत्रतः पञ्चपञ्चाशत्सूत्रं यावत्)	1	1	16-20
			3.प्रथमविषयाध्ययस्य(षडपञ्चाशत्सूत्रतः द्वासप्ततिसूत्रं यावत्)	1	1	16-20
			4.प्रथमविषयाध्ययस्य (त्रिसप्ततिसूत्रतः नवतिसूत्रं यावत्)	1	1	16-20
			फलितांशः— • भारतीयास्तिकदर्शननां आचार्याणां प्रमुखसिद्धान्तानां च अवबोधः। • सांख्यदर्शनसम्मतमौलिकज्ञानस्य विकासः। • सांख्यशास्त्रस्योपादेयता आचार्यपरम्परायाः च परिचयपूर्वकं सांख्यविषयप्रवेशे योग्यतायाः अभिवृद्धिः। • दुःखनिवृत्त्युपायानां विचारः, बन्धहेतुनिरूपणं तन्निवृत्त्युपायाश्च, सांख्योक्तपदार्थविमर्शः प्रमाणपर्यालोचनञ्चेति सांख्यशास्त्रोक्तप्रमुखसिद्धान्तानां च अवगतिः।			
			आधारग्रन्थः - व्यासभाष्यम् समाधिपादः			

	DSCC 17 व्यासभाष्यम् समाधिपादः	उद्देश्यम् – नास्ति सांख्यसमं ज्ञानं नास्ति योगसमं बलम्। तावुभावेकचर्यो तावुभावनिधनौ स्मृतौ॥ (महाभारत,शान्तिपर्व:-326/1)			
		वैज्ञानिका इव योगिनोऽपि समाजस्य उन्नायकाः सन्ति। यथा वैज्ञानिकाः स्वप्रयोगशालायां तन्मयतापूर्वकं विविधप्रयोगपरीक्षणानन्तरं समाजस्य समक्षे विविधान् कल्याणकारिण आविष्कारानुपस्थापयन्ति, तथैव योगिनोऽपि स्वप्रयोगशालायां स्वस्थान् वलिष्ठान् कार्यकुशान् सर्वकलाप्रवीणान् नागरिकान् निर्माय राष्ट्रस्य समाजस्य च महान्तमुपकारं कुर्वन्ति। इति हेतोः योगदर्शनं छात्राणां महदुपकाराय कल्पते ।			
		1. समाधिपादः (आदितः द्वादशसूत्रं यावत्)	1	1	16-20
		2. समाधिपादः (त्रयोदश सूत्रतःसप्तविंशति सूत्रं यावत्)	1	1	16-20
		3. समाधिपादः (अष्टाविंशतः पञ्चत्रिंशसूत्रं यावत्)	1	1	16-20
		4. समाधिपादः (षडत्रिंशतः पादसमाप्तिसूत्रं यावत्)	1	1	16-20
फलितांशः— समाधिपादोक्तयोगसिद्धान्तानां महर्षिव्यासदेवकृतयोगभाष्यानुसारं अवगन्तुं अध्येतारः छात्राश्च समर्थाः भविष्यन्ति। भारतीययोगपरम्परायाः शिक्षा मानसिकीम् अभिवृद्धिं प्रयच्छन्ती शास्त्राध्ययनार्हतां सम्पिपादयिष्यति। व्यक्तित्वस्यापि सर्वाङ्गोन्नतेः दिशः प्रकाश्यन्ते।					
DSCC 18 सांख्यतत्त्वकौमुदी	आधारग्रन्थः- सांख्यतत्त्वकौमुदी(आदिकारिकादारभ्य त्रिंशत्कारिकां यावत्)				
	उद्देश्यम्- सर्वतन्त्रस्वतन्त्रेण विरचिता इयं सांख्यतत्त्वकौमुदी विदुषां ग्राह्या वर्तते । तस्मात् छात्राणां कृते उपकाराय कल्पितास्ति ।				
	1. सांख्यतत्त्वकौमुदी (आदितः सप्तकारिकां यावत्)	1	1	16-20	
	2. सांख्यतत्त्वकौमुदी (अष्टकारिकातः पञ्चदशकारिकां यावत्)	1	1	16-20	
		3. सांख्यतत्त्वकौमुदी (पञ्चदशतः त्रयोविंशतिरिकां यावत्)	1	1	16-20

		4. सांख्यतत्त्वकौमुदी (चतुर्विंशतिकारिकातः द्वात्रिंशत्कारिकां यावत्)	1	1	16-20
	फलितांशः— <ul style="list-style-type: none"> सांख्यदर्शनोक्तपञ्चविंशतिपदार्थानामवगत्या आधुनिकविज्ञानेन अस्य संगमनम्। सांख्यशास्त्रस्य विवेकख्यातेः अवगमेन तदाधारितव्यक्तित्वस्य विकाशः। 				
	आधारग्रन्थः- सांख्यसारः				
	DSCC 19 विज्ञानभिक्षुविरचित सांख्यसारः	1. विज्ञानभिक्षोः परिचयः परमपुरुषार्थः, विवेकज्ञानस्वरूपम्, प्रकृतिस्वरूपम्	1	1	16-20
		2. पुरुषस्वरूपम्, आत्मानात्मनोश्चिदचित्तवैधर्म्यनिरूपणम्, आत्मानात्मनोसत्यत्वासत्यत्वात्मकवैधर्म्यनिरूपणम्	1	1	16-20
		3. प्रियत्वाप्रियत्ववैधर्म्यनिरूपणम्, आत्मतत्त्वस्य प्रकृत्यादिभ्यः सर्वांशतो वैधर्म्यप्रतिपादनम्	1	1	16-20
		4. राजयोगप्रकारः, जीवन्मुक्तिपरममुक्तयोः स्वरूपविवेचनम्	1	1	16-20
		फलितांशः—विज्ञानभिक्षोः अभिनवाकृतिरस्ति सांख्यसारः। अत्र सांख्यसिद्धान्तानां वेदान्तपरकविचारः भिक्षुमहोदयैः कृतं वर्तते, अस्य पाठस्याध्ययनेन छात्राणां तात्त्विकज्ञानस्य अभिवृद्धिः भविष्यति।			
	आधारग्रन्थः- सांख्यप्रवचनभाष्यम्				
	DSCC 20 सांख्यप्रवचनभाष्यम्	1. प्रथमविषयाध्यायस्य (प्रथमविषयाध्ययस्य एकनवतिसूत्रादारभ्य विंशत्युत्तरशतं सूत्रं यावत्)	1	1	16-20
		2. प्रथमविषयाध्ययस्य (प्रथमविषयाध्यायस्य एकविंशत्युत्तरशतं सूत्रादारभ्य चत्वारिंशत्युत्तरशतं सूत्रं यावत्)	1	1	16-20
द्वितीयसत्रार्थम्					

		3.प्रथमविषयाध्ययस्य (प्रथमविषयाध्यायस्य एकचत्वारिंशत्युत्तरशतं सूत्रादारभ्य अध्यायसमाप्तिं यावत्)	1	1	16-20
		4.द्वितीयप्रधानकार्याध्यायः	1	1	16-20
फलितांशः— विवेकज्ञानस्य मोक्षहेतुत्वनिरूपणम्,कार्यकारणवादादि प्रमुखसांख्यसिद्धान्तानां विषये छात्राणां ज्ञानवृद्धिः भविष्यति।					
आधारग्रन्थः- व्यासभाष्यद्वितीयपादः					
DSCC 21 व्यासभाष्यद्वितीयपादः	1. साधनपादः (आदिसूत्रादारभ्य द्वादशसूत्रं यावत्)				
	2. साधनपादः (त्रयदशसूत्रादारभ्य सप्तविंश सूत्रं यावत्)				
	3. साधनपादः (अष्टाविंशसूत्रादारभ्य पञ्चत्रिंशसूत्रं यावत्)				
	4. साधनपादः (षडत्रिंशसूत्रादारभ्य पादसमाप्तिसूत्रं यावत्)				
फलितांशः— क्रियायोग-अविद्या-हेय-हेयहेतु-हान-हानोपाय-अष्टाङ्गयोगादि विषये छात्राणां बोधः भविष्यति।					
आधारग्रन्थः- सांख्यतत्त्वकौमुदी(एकत्रिंशत्कारिकादारभ्य ग्रन्थसमाप्तिं यावत्					
DSCC 22 सांख्यतत्त्वकौमुदी	1. सांख्यतत्त्वकौमुदी (त्रयत्रिंशतः चतुत्रिंशकारिकां यावत्)				
	2. सांख्यतत्त्वकौमुदी (पञ्चचत्वारिंशकारिकातः पञ्चपञ्चासत्कारिकां यावत्)				
	3. सांख्यतत्त्वकौमुदी (षडपञ्चाशत्कारिकातः षडषष्टीकारिकां यावत्)				
	4. सांख्यतत्त्वकौमुदी (सप्तषष्टीकारिकातः ग्रन्थसमाप्तिं यावत्)				

	<p>फलितांशः— अन्तकरणानां लक्षण-वृत्ति-विभागस्य च विशदपरिचयं प्राप्स्यते। प्रत्यसर्ग-चतुर्दशविधभूतसर्गादि विषये छात्राः अवगताः दक्षाः च भविष्यन्ति। बुद्धेः महत्त्वं-विपर्ययभेदाः-स्थुलसुक्ष्मशरीरोत्पत्तिः-कैवल्यभेदादि विषये छात्राणां अध्येतृणां च बोद्धसिद्धिः भविष्यति।</p>				
	<p>आधारग्रन्थः- सांख्ययोगदर्शनस्य इतिहासः</p>				
	<p>उद्देश्यम्- सांख्ययोगदर्शनपरम्परायाः सामाजिकरणम्।</p>				
	<p>DSCC 23 सांख्ययोगदर्शनस्य इतिहासः</p>	1. सांख्याचार्यकपिलः, सांख्यषडाध्यायी	1	1	16-20
		2. सांख्यदर्शनस्य आचार्यपरम्परा	1	1	16-20
		3. योगदर्शनस्येतिहासः योगपरम्पराश्च	1	1	16-20
		4. सांख्ययोगदर्शनस्य साम्प्रतिकोपादेयता	1	1	16-20
	<p>फलितांशः-सांख्ययोगदर्शनस्य इतिहासविषये छात्राणां बोधवर्धनम्। एतयोः दर्शनयोः प्रायोगिकाध्ययनेन नूनं छात्राणां व्यक्तित्वविकाशः भविष्यति, येन तेषां सामाजिकजीवनं शृङ्खलितं सुसमृद्धं च भविष्यति।</p>				

Board of Studies (Sankhyayoga)

Dr.Ashok Kumar Meena (Chairman)

Prof. Mahesh Prasad (External Expert),

Dr. Sukanti Barik (Convener)

SLBS Sanskrit University, Delhi

Dr.Bikasini Gumansingh (Reperesentative of Students)

Dr. (Smt). Jyothi (External Expert),

National Sanskrit University, Tirupati